

# olaylar ve görüşler

## Muhsin Ertuğrul'un 70. sanat yılı

**Özdemir NUTKU**

**B**ir toplumun öncüsü, uyarıcısı ve kültür savaşçısı olan her sanatçı, önce kişiliğiyle varolur. Bu öyle bir kişiliktir ki, günlük küçük hesaplarla uğraşmayan, kendi çıkarına matematik formüller bulmayan, haksızlık karşısında eğilmeyen, bedeli ne olursa olsun düşündüğünü söyleyen ve söylediğini eyleme sokan bir özelliikle bezenmiştir. Sanatçı, kişiliğinden ödün vermediği ölçüde büyür ve bu topluma yararlı olur.

Gençliğinin 87. yılını sürerken, 70. sanat yılına da giren Muhsin Ertuğrul işte böyle bir sanatçıdır. Sahneye ilk çıktığı 1909 yılının ağustos ayından bugüne dek tutarlı kişiliği ve onu tanıyanda saygı uyandıran savaşçılığı ile yolundan sapmadan, yalnızca inandığını gerçekleştirmeye çalışan bu sanatçı binbir engelle dolu sanat yaşamında bugün anlamlı bir suskunluğu yaşamaktadır. Ege Üniversitesi Senatosu, onun tiyatro alanındaki büyüklüğünü ve değerini vurgulamak amacıyla, bu koca ustaya «fahri doktor» sanını vermeyi kararlaştırdı. Doktora töreni bugün İzmir'de yapılacaktır.

Uzun sanat yaşamı içinde o, ne her gün başka türlü esen yellere boyun eğmiş, ne de üst yönetim katlarının önünde ezilmiştir. O, sanat yaşamı içinde bilgisini, inancını büyük engellere karşı yürütmüş ve bugünün genç tiyatrosunun oluşumuna yol açmıştır. Hiç bir zaman ve hiç bir yerde küçük politikanın baskısı önünde eğilmemiş, gerektiğinde bulunduğu makamı duraksamadan terk edebilmiştir. Böylece yitirdiği yalnızca bir koltuk olmuştur. Sanat inancı ve çalışması, onunla birlikte başka bir yerde yeşermiştir. Uzun sanat yaşamı içinde kendini sürekli yenileyen, hep önceki kendine karşı çıkarak sonraki kendini bulan Muhsin Ertuğrul, bugünlere dek örnek bir yol gösterici olarak aramızdadır. Eskimeyen, sürekli gelişim gösteren özel sanatçı özelliğiyle...

Bu, binbir zorluk, ama başarı dolu yetmiş sanat yılı içinde, birer tiyatro adamı olarak, kendi varoluşumuzun nedenini buluyoruz; çünkü bizler de bu uzun sanat yıllarının birer parçasıyız... Ve şunu çok iyi bilmeliyiz ki, daha önce böyle bir usta olmasaydı, bizler de olamayabilirdik. Bizden sonrakilere de... Muhsin Ertuğrul'un sanat anlayışının karşısına bir karşıt tez çıkabilmesi için de Muhsin Ertuğrul gereklidir. Sanatçının, kendi döneminin güç koşulları içinde büyüttüğü ve bizlere devrettiği tiyatro eylemi, bugün ve yarın için artık yeterli değilse, çağdaş Türk tiyatrosunun kurulması açısından, onu yadsımakla değil,

yansımakla işe başlamamız gerekir. Ancak çağdaş dünya görüşü içinde, çağdaş Türk tiyatrosunun yaratılabilmesi için de onun ağırlığında ve değerinde tiyatro uygulayıcılarına gereksinme vardır, bunu unutmamalıyız.

Sanatçı, İkinci Meşrutiyet'in ilk yıllarında sahneye çıktı. Kendini ünlü Fransız oyuncusu Silvain'in Türkiye temsilcisi olarak tanıtan ve Fransız tiyatrosuna kayıtsız koşulsuz bağlı olan Burhanettin (Tepsi) «Kumpanyası»nın oynadığı Şerlok Holmes'daki Bob rolü onun ilk sahne deneyi oldu. Daha sonra Tanzimat tutumu ile kurulan, ilk ödenekli Türk tiyatro topluluğunun sanatçısı oldu. Darülbeydi'ye öğretmen yardımcısı olarak girdiğinde yirmiiki yaşındaydı. Cumhuriyet döneminde üst yapı kurumlarının bir bölümünde uygulanan devrimler «Batılılaşmayı» temel dayanak yapmıştı. Bir üst yapı kurumu olan tiyatro da bundan etkilenmişti. Muhsin Ertuğrul, devrimci ve devin gen gücünü doğal olarak bu gelişim yolu üzerinde sürdürdü. Sanatçı, yılların akışı içinde durmadan kendini yenilemiş ve yanına aldığı genç sanatçıların düşüncelerine uygulama olanağı vermiş ve yeni düşüncelere açık olarak sorumluluğunu yerine getirmiştir. Bunun için de, Muhsin Ertuğrul'un gelişimi içinde tez ile karşıt tez bir arada yanyana görürüz. Ve sanatçının bu gelişimi ve oluşturduğu yeni tiyatro kuşağı bizi yepyeni bir düşünce alanına ulaştırmış bulunuyor.

Muhsin Ertuğrul, sahne yaşamına girdiğinde yazar yoktu, sanatçı azdı, seyirci azdı. Kısacası, bir tiyatro sanatçısını yüreklen-

direcek bir ortam yoktu. Tiyatro aşaklık bir şeymiş gibi kabul ediliyor (bu ortam çeşitli ölçülerde ülkemizin birçok yöresinde hâlâ vardır). Türk kadınının sahneye çıkması yasaklanıyordu Tiyatro bilgisi, tekniği, estetiği alanında hemen hiç bir olanak tanınmamıştı. Bütün bu yokluklar arasında başladı Muhsin Ertuğrul, yani sıfırdan başladı... Ve yanlışlarını bastırarak doğrularıyla üzerine düşen görevi tamamladı.

Muhsin Ertuğrul, Türk tiyatrosunun kurulması için en önce yazarın yetişmesini istiyordu. Çünkü biliyordu ki, tiyatro yazarı yetiştiği takdirde, Türk tiyatrosunun havası değişecekti. Sanatçı, Türk tiyatrosunun gelişmesi konusunda, bir de «Tanzimat kafasıyla Batılılaşma»ya karşı çıkmıştı. Kendimize özgü bir tiyatronun doğabilmesi için salt öykünmeden kurtulmanın gerekli olduğunu belirtmiştir. Ne var ki, daha Darülbeydi'nin kuruluşunda, müzik bölümü, «Türk Müziği», «Batı Müziği» diye iki kesim içinde düşünülürken Tiyatro Bölümü, doğrudan Batı tiyatrosu olarak kavranmıştır. O sırada çiçeği burnunda bir genç olan Muhsin Ertuğrul'un bu kuruluşta hiç bir sorumluluğu yoktur. O zamanın Tanzimat aydınları bu tutumun baş sorumlusudurlar.

Darülbeydi'nin başına geçtikten sonra yerli oyunlara önem veren tiyatromuza yazar kazandıran ve ilk kez çocuk tiyatrosunu kuran sanatçı, halk çoğunluğuna yönelme gereksinmesini de ilk duyan kişidir. Tiyatroya ilk teknik yenilikleri ve sahneye plastik bütünlüğü getiren Muhsin Ertuğrul, tiyatronun üniversite düzeyinde bilimsel bir eğitim, araştırma alanına girmesinin gerekliliğini vurgulayan ilk sanatçıdır.

1943 yılında, İstanbul Üniversitesi Rektörlüğüne bir yazı ile başvuran sanatçı, Edebiyat Fakültesinde bir Tiyatro Bölümünün açılmasını, gerekçeler göstererek dilemiştir. Bundan 13 yıl kadar sonra da, 1956'nın kasım ayında Bombay'da toplanan «Birinci Uluslararası Tiyatro Kongresi»ndeki konuşmasının sonunu şöyle bağlamıştır:

«... Gönül istiyor ki, en yakın bir zamanda bizim üniversitemiz de, bilhassa tiyatro yazarlarımızın yetişebilmesi için, Edebiyat Fakültelerinde birer Tiyatro Enstitüsü kursunlar ve böylelikle biz Avrupa ve Amerika'dan, hele şimdi Asya'dan geri kalmayalım.»

Sanatçı, 1958 yılının sonlarında, Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih - Coğrafya Fakültesinde bir Tiyatro Enstitüsü'nün kurulması üzerine büyük bir sevinçle kaleme sarılmıştır:

«Sessiz sedasız faaliyete geçen bu enstitünün, Türk tiyatrosunda en büyük devrimi yapacağına öteden beri inanılardan biriyim.»

Muhsin Ertuğrul, bu uzun yazısını da şu değerlendirme ile sonuçlandırıyor:

«Bence bu enstitü, Türk tiyatro tarihinin de doğru atılmış üçüncü bir adım, üçüncü temel dereği olarak yer almaktadır.»

Ona, Shakespeare oynadığı için kızmışlar, Schiller oynadığı için kızmışlar, Musahipzade oynadığı için kızmışlar, disiplin dedikleri için kızmışlar, «Tiyatro hükümetlerin üstünde bir kurumdur.» dediği için kızmışlardır.

Muhsin Ertuğrul, doğru sözlülüğü eğilmeysi, rüzgâr horozu gibi dönmeyişi ile tiyatro tarihimize içinde her zaman anlacak bir kişiliktir. Ama bu toplumun ona verdikleri açısından bir inceleme yapacak olursak, işin içinde bulunan çevre dışında, bu büyük sanatçıya, toplum çok az şey vermiştir. Sorumlular ona ne manevî huzur vermiş, ne de maddî rahatlık sağlamıştır. Türk tiyatro tarihi içinde, Muhsin Ertuğrul'un yazgısı da, tiyatronun özverili öteki öncü sanatçıları gibi dramatikti. Biz bugün onun yetmişinci sanat yılını kutlayan insanlar olarak şunu biliyoruz: Her şeye karşın, zaman aşımına üstün gelmiş bu insanın her çabası bu ülkenin tiyatrosunu geliştirmek için olmuştur. Her büyük sanatçı kişiliğinde olduğu gibi, onun da yanlış yaptığı şeyler olmuştur; ama bunlar evrensel yanlışlar değildir. Onun sanatsal gelişimine ve devrimine yardımcı olmuş yanlışlarıdır. Her büyük sanatçı gibi, o da, bu yanlışların ışığında doğruları yakalamıştır. Yanlış yapmayan insan, hiçbir şey yapmayan insandır.

